

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่าประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมโดยพื้นฐานและเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท พระองค์จึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนและศึกษาความเป็นอยู่ของพสกนิกรในพื้นที่ชนบททุกภูมิภาคทั่วประเทศ ได้ทอดพระเนตรสภาพภูมิประเทศที่ทุรกันดารและทรงรับทราบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนทั่วทุกท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่พระบรมราชวินิจฉัยในปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม และมีประสิทธิผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยพระราชทานแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เน้นการพัฒนาให้ประชาชนและชุมชนในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นแนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่แท้จริง (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554))

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยมีทิศทางการเจริญเติบโตที่มีการเกษตรเป็นรากฐานสำคัญ ด้วยวิถีการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ รวมทั้งวิถีวัฒนธรรมทางสังคมซึ่งเป็นอารยธรรมที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้เทคโนโลยีจะได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยเพื่อตอบสนองความต้องการที่สะดวกสบายของผู้คนที่มียาได้และเป็นสิ่งที่สังคมได้การยกย่องเพิ่มมูลค่าทางศักดิ์ศรีในการแบ่งระดับชนชั้นของผู้มีฐานะทางการเงิน จนทำให้เกิดปัญหาการพัฒนาประเทศที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็วบนความไม่พร้อมของประชาชนและไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง วัฒนธรรมด้านการเกษตรของไทยเป็นรูปแบบสำเร็จรูปสำหรับการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งของประเทศไทย เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรหลากหลาย ประชาชนภายในประเทศสามารถอยู่อย่างมีความสุขบนฐานของการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตามปัจจัยการดำรงชีวิตที่มนุษย์ทุกคนควรได้รับ เช่น การมีที่อยู่อาศัย เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม มียารักษาโรค มีอาหารถูกสุขลักษณะ ได้รับการศึกษา และมีเงินสำหรับการใช้จ่ายในระบบเศรษฐกิจบ้าง แต่การนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ ยังเป็นสิ่งจำเป็นที่จะมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้มีประสิทธิผลก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของหลายๆประเทศ และประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่กำลังเติบโตขึ้นอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นลูกโซ่ติดตามมา อาทิเช่น กิจกรรมที่พักแรม กิจกรรมนำเที่ยว ภัตตาคาร และการซื้อขายสินค้าและบริการต่างๆ ไม่ว่าจะ

เป็นการแลกเปลี่ยนเงินตรา หรือความบันเทิงรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดการจ้างงานและช่วยแก้ปัญหาการว่างงานของประเทศ นอกจากนี้ การเดินทางท่องเที่ยวจากสถานที่หนึ่งไปอีกสถานที่หนึ่งย่อมก่อให้เกิดผลในด้านการกระจายรายได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะนำเงินไปใช้จ่ายใช้สอย ซื้อสินค้าและบริการจากท้องถิ่นทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้มากขึ้น

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้กลายเป็นกลยุทธ์หนึ่งของประเทศไทยที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาบ้านเมืองซึ่งบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในระดับหนึ่ง แต่ในทางกลับกัน การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวถดถอยลงเช่นกัน การจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดและอุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศยังยึดติดอยู่กับอุตสาหกรรมนิยมที่แสวงหาความสุขสมบูรณ์ของตัวมนุษย์โดยอาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ จึงมีผลให้สิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศและระบบสังคมเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง

ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการเป็นเครื่องมือของการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่การรักษาทุนธรรมชาติให้อยู่ระดับเดิม หรือมากกว่า โดยต้องมีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนค่านิยมจากความเจริญทางเศรษฐกิจไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยรักษาระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้อยู่ภายใต้ขีดจำกัดของระบบนิเวศ รวมทั้งยอมรับความสำคัญของท้องถิ่นให้มีอำนาจในการจัดการและควบคุมทรัพยากรของตนเอง เปลี่ยนแนวคิดจากการแบ่งปันมาเป็นความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบไร้สารพิษ มีการลดการใช้พลังงานและวัสดุต่าง ๆ ให้น้อยลง ซึ่งท้ายที่สุดคือการปรับเปลี่ยนความต้องการของตัวมนุษย์ในการแสวงหาผลกำไรสูงสุดมาสู่ความต้องการที่พอเหมาะและมีจิตสำนึกทางนิเวศ รวมทั้งต้องอาศัยความร่วมมือกันของมนุษย์(นำชัย ทนุผล : 2542 : 14-15)

การเกษตรของประเทศไทย มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย เกษตรกรมีการพัฒนาศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการผลิตพืชผักผลไม้ และการเลี้ยงสัตว์ได้อย่างมีคุณภาพและสามารถผลักดันให้ผลผลิตทางการเกษตรเหล่านั้นเป็นสินค้าส่งออกหรือเป็นครัวระดับโลกได้อย่างภาคภูมิใจ นอกจากนี้การเกษตรยังสามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมหรือรูปแบบการให้บริการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้ผลิตได้พบปะกันโดยตรงลูกค้าสามารถสัมผัสผลการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ได้อย่างใกล้ชิด ผู้บริโภคทราบถึงขั้นตอนการผลิต ผู้ผลิตทราบถึงความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาการด้านการเกษตรที่สอดคล้องเหมาะสมซึ่งกันและกันมากขึ้น

ปัญหาการวิจัย

(Research problems)

บ้านร่องเย็น หมู่ที่ 3 และ 5 ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ปัจจุบันมีนายเกียรติ หล่ายหก เป็นผู้ใหญ่บ้านร่องเย็น หมู่ที่ 3 และนายวิเวช ร่องแก้ว เป็นผู้ใหญ่บ้านร่องเย็น หมู่ที่ 5 ทั้งสองหมู่บ้านมีลักษณะชุมชนเป็นชาวพื้นบ้านดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ มีภาษาพูดเป็นภาษาท้องถิ่น มีความผูกพันเหมือนที่น้อง มีขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดถึงความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ ที่คล้ายคลึงกัน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรโดยพึ่งพ้อาศัยกับแบบเครือญาติ กำลังจะ ขยายครอบครัวออกเป็นชุมชนใหญ่ มีความเคารพผู้อาวุโสตลอดถึงนับถือผีปู่ ผีย่า จนยึดถือเป็น ประเพณี จำนวนประชากรบ้านร่องเย็น หมู่ที่ 3 จำนวน 588 คน แยกเป็นครัวเรือน จำนวน 158 ครัวเรือน และประชากรบ้านร่องเย็นหมู่ 5 จำนวน 685 คน แยกเป็นครัวเรือน จำนวน 172 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีอาชีพปลูกข้าว ข้าวโพด ยาสูบ พริก กะหล่ำปลี ถั่วเหลือง เลี้ยงโค เลี้ยง สุกร เลี้ยงจิ้งหรีดประดิษฐ์ดอกไม้จันทร์ และมีราษฎรบางส่วนได้ทำเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการ ดำรงชีวิตตามวิถีของชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี เนื่องจากเป็นที่ราบสนับเนินเขา และได้รับน้ำ จากแม่น้ำยมสำหรับหล่อเลี้ยงการประกอบอาชีพการเกษตรของชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าบ้าน ร่องเย็นมีปราชญ์ชาวบ้าน ที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้แก่ หมอสมุนไพรพื้นบ้าน อาหาร พื้นบ้าน พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้านางสิบสอง อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และศูนย์รวม ความศรัทธาของประชาชน ศิลปวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านแบบล้านนาตะวันออก ในส่วนของ ทรัพยากรธรรมชาติมีป่าชุมชนและป่าสงวน มีลำน้ำและลำห้วยธรรมชาติ ได้แก่ ลำน้ำยม ลำห้วย ศาลา ลำห้วยผาจับ ลำห้วยหิน ลำห้วยต้นนุ่น ลำห้วยผาขาน ลำห้วยร่องเผ่า ลำห้วยโปร่ง นอกจากนี้ยังมีหนองเก่า และหนองใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญต่อการหล่อเลี้ยงชีวิตและ การเกษตรได้ตลอดทั้งปี ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านและเป็นสินค้า OTOP ของหมู่ 3 และหมู่ 5 คือ กล้วย ฉาบ และข้าวกล้องคุณภาพ นอกจากนี้ยังพบอุตสาหกรรมขนาดย่อมในการผลิตถ่านอัดแท่งจาก ชังข้าวโพดจากเศษวัสดุเหลือใช้ ซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มประชาชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ ความสำเร็วดตามวิสัยทัศน์ขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งน้าว “ชุมชนเข้มแข็ง แหล่งน้ำสมบูรณ์ การคมนาคมสะดวก ส่งแวดล้อมไม่เป็นพิษ เพิ่มพูนเศรษฐกิจ สุขภาพชีวิตดี เทคโนโลยีก้าวหน้า การศึกษากว้างไกล อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น” จากการร่วมมือของทุก คนของบ้านร่องเย็น หมู่ 3 และ 5 และการปกครองส่วนท้องถิ่น นำโดยนางวิไลวรรณ เทียมแสน นายกององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งน้าว ทำให้ได้รับคัดเลือกเป็นชุมชนเข้มแข็ง และได้รับ พระราชทานรางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อเดือนมกราคม 2550

การศึกษาชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษานบ้านร่องเย็น อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จะทำให้ทราบถึงระดับความพร้อมที่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริงและมีคุณภาพ ได้แก่ ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ประชาชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องและสามารถนำมาพัฒนาให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง อันจะเป็นสถานที่ตัวอย่างของชุมชนเข้มแข็งและมีความสุขกับชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีของตนเอง และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ที่จะได้มาสัมผัสวิถีผู้คนล้านนาตะวันออก

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives of the Study)

การศึกษานี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความพร้อมชุมชนบ้านร่องเย็นในการรองรับการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ
- 2) เพื่อศึกษาการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชนบ้านร่องเย็น

ขอบเขตการวิจัย (Scope of the Study)

การศึกษาชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษานบ้านร่องเย็น อำเภอสอง จังหวัดแพร่ (THE STUDY OF COMMUNITY FOR SUPPORTING AGRO-ECOTOURISM ACTIVITIES TO ALONG THE SUFFICIENCY ECONOMY : A CASE STUDY OF BAN RONGYEN, SONG DISTRICT, PHRAE PROVINCE.) เป็นการศึกษาเชิงพัฒนาและวิเคราะห์ความพร้อมชุมชนบ้านร่องเย็นในการรองรับการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ และความเป็นไปได้ของทรัพยากรท่องเที่ยวที่สามารถรองรับท่องเที่ยวได้และได้รับอนุญาตจากชุมชนให้เป็นการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศตามแนว

เศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชนบ้านร่องเย็น โดยเก็บข้อมูลจากการบันทึก การสังเกตการณ์ การพบปะพูดคุยกับผู้แทนชุมชน และการใช้แบบสอบถามประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการท่องเที่ยว ในพื้นที่บ้านร่องเย็น หมู่ที่ 3 และ 5 ตำบลทุ่งน้ำ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

(Expected Results)

ผลของการวิจัยนี้ คาดว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

- 1) ความพร้อมของชุมชนบ้านร่องเย็นที่สามารถพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ
- 2) ชุมชนบ้านร่องเย็นมีความพร้อมในด้านการบริหารจัดการและรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศตามแนวพระราชดำริ
- 3) ชุมชนได้นำรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมมาใช้พัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
- 4) ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆ และเป็นคลังความรู้ของชุมชนบ้านร่องเย็น
- 5) ชุมชนบ้านร่องเย็นเป็นห้องเรียนหรือห้องสมุดแห่งวิถีชีวิต สำหรับชุมชนและประชาชนทั่วไป

นิยามศัพท์

(Definition of Terms)

ความพร้อมของชุมชน หมายถึง ความครบครัน หรือมีทุกอย่างครบแล้ว ดังนั้นหากจะแปลความหมายของความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่โดยตรงไปตรงมาแล้ว ก็น่าจะมีความหมายว่า สภาพที่มีทุกสิ่งทุกอย่างครบครันที่จะไปปฏิบัติหน้าที่ได้ ได้แก่ ความพร้อมคิด ความพร้อมทำ และความพร้อมรอบตัว (สมพงษ์ เทียงธรรม, 2536 : ออนไลน์ : หน้า 10)

การท่องเที่ยวสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์(paradigm shift) ในการเป็นเครื่องมือของการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่การรักษาทุนธรรมชาติ(natural stock) ให้อยู่ในระดับเดิม หรือมากกว่า โดยต้องมีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เปลี่ยนค่านิยมจากความเจริญทางเศรษฐกิจไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยรักษาระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยรักษาระดับกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจให้อยู่ภายใต้ขีดจำกัดของระบบนิเวศ รวมทั้งยอมรับความสำคัญของท้องถิ่นให้มีอำนาจในการจัดการและควบคุมทรัพยากรของตนเอง (นำชัย ทนุผล, 2542 : 14-15)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร สวนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จ และเพลิดเพลินในการสวนเกษตร ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ ,2544 : 1-6)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งท้องถิ่นควรจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2538 : 8-9)

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของและมีการจัดการด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติรายได้ที่ได้รับจากการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวและการใช้จ่ายเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ หรือโดยสรุปคือ การเกี่ยวข้องกันระหว่างการอนุรักษ์ ธุรกิจและการพัฒนาชุมชนว่า เป็นกิจการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการจัดการโดยชุมชน ซึ่งหมายถึงการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้แล้วนำรายได้ดังกล่าวไปเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนให้ดีขึ้น(นิสิตปริญญาโทสาขาวิชาอุทยานและนันทนาการ ,2545 : 39-48)

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งมี 3 คุณลักษณะ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : กรมส่งเสริมการเกษตร[ออนไลน์])